de Rechtspraak

Raad voor de rechtspraak

De minister voor Rechtsbescherming
dhr. F.M. Weerwind
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Afdeling strategie

bezoekadres
Kneuterdijk 1
2514 EM Den Haag

correspondentieadres
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

t (088) 361 00 00
f (088) 361 00 22
www.rechtspraak.nl

datum 20 april 2022
doorkiesnummer 088-361 33 17
e-mail wetgeving.rvdr@rechtspraak.nl
ons kenmerk UIT 13058 STRA/MvW
uw kenmerk
cc
bijlage(n)
onderwerp Advies initiatiefvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen

Geachte heer Weerwind,

Bij brief van 21 februari 2022, kenmerk 3852353, verzocht u de Raad voor de rechtspraak (de 'Raad') advies uit te brengen inzake het initiatiefvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen (het 'Wetsvoorstel').

HET WETSVOORSTEL

Conversiehandelingen hebben tot doel de seksuele gerichtheid of genderidentiteit van mensen te veranderen tot de heersende norm. Meestal gaat het hierbij om de verandering van homo- naar heteroseksualiteit, en wordt ook wel gesproken van 'homogenezingstherapie'. De initiatiefnemers zijn van mening dat – gelet op de zeer schadelijke gevolgen die conversiehandelingen kunnen hebben – kwetsbare slachtoffers door een specifieke strafbaarstelling van conversiehandelingen moeten worden beschermd tegen dergelijke handelingen. Daartoe strekt dit wetsvoorstel.

Na overleg met de gerechten, adviseert de Raad als volgt.[1]

[1] De Raad voor de rechtspraak heeft op grond van artikel 95 van de Wet op de rechterlijke organisatie een wettelijke adviestaak met betrekking tot nieuwe wets- en beleidsvoorstellen die gevolgen hebben voor de rechtspraak. De adviezen worden vastgesteld na overleg met de gerechten. De Raad voor de rechtspraak is een adviescollege in de zin van artikel 79 en 80 van de Grondwet. Bij het opstellen van zijn adviezen beoordeelt de Raad de voorgenomen wet- en regelgeving in het bijzonder op de gevolgen voor de organisatie en de werklast van de gerechten en op de (praktische) toepasbaarheid en uitvoerbaarheid. Rechters zijn bij de behandeling van individuele zaken niet gebonden aan de inhoud van de wetgevingsadviezen van de Raad voor de rechtspraak.

ADVIES

In de Memorie van Toelichting (verder: de MvT) wordt veel aandacht besteed aan de aanleiding voor en aanloop naar dit wetsvoorstel, maar er is minder zorgvuldigheid betracht in het (eenduidig) gebruik en afbakenen van begrippen en het analyseren van de verhouding tot mensenrechten. Wellicht kan deze laatste paragraaf nog nader verdiept worden.

Definities van kernbegrippen en de ondergrens van strafbaarheid
Wat betreft de gehanteerde begrippen valt allereerst op dat de MvT uitgebreid ingaat op 'sexual orientation and gender identity and expression conversion efforts' (SOGIECE), maar dat tegelijkertijd wordt aangegeven dat 'niet alle in het vervolg besproken vormen van SOGIECE zullen vallen onder de reikwijdte van de strafbepaling'.[2]
De strafbepaling ziet alleen op 'conversiehandelingen'. Het woord "conversie" betekent "omzetting" maar de strafbaarstelling ziet niet alleen op handelingen die gericht zijn op het *veranderen* van de seksuele gerichtheid of genderidentiteit. Ook handelingen die ertoe strekken de seksuele gerichtheid of genderidentiteit te *onderdrukken* zijn strafbaar gesteld. Deze categorie van gedragingen kan als de minder vergaande categorie van conversiehandelingen worden beschouwd.

Volgens de MvT wordt met 'onderdrukken' bedoeld *'het onderdrukken van de gevoelens die uit de seksuele gerichtheid of de genderidentiteit voortkomen. Daarbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld het initiëren van pseudo-psychotherapeutische sessies die beogen die gevoelens te verminderen of het toedienen van libido remmende medicatie'* (p. 13 MvT). In de MvT worden verder als voorbeelden van het onderdrukken van de seksuele gerichtheid genoemd het duidelijk maken dat homoseksualiteit in strijd is met de Bijbel en het bieden van hulp bij het niet praktiseren van de niet-heteroseksuele voorkeur (MvT, p.3)

Op p. 5 van de MvT wordt echter opgemerkt: *Het is ambivalent of deze organisaties enkel zelfacceptatie en niet-praktiseren van de niet-heteroseksuele gerichtheid tot doel hebben, of dat er ook sprake is van pogingen om de gerichtheid of identiteit te veranderen.* Dit zou aldus kunnen worden begrepen dat handelingen, die het niet-praktiseren van de niet-heteroseksuele gerichtheid willen bevorderen, niet onder de werking van de voorgestelde strafbepaling vallen. Ook staat op p. 13 van de MvT dat het enkel afkeuren van de seksuele gerichtheid of identiteit expliciet niet onder de reikwijdte van de strafbepaling valt.

Al met al geeft dit geen helder beeld van de definitie van 'onderdrukken' en daarmee van de ondergrens van strafbaarheid. Waar ligt precies de scheidslijn tussen 'onderdrukking' en 'afkeuring' en op welk moment gaan handelingen die gericht zijn op hulp en steun over in 'gedragingen gericht op

[2] MvT p. 3. Zie ook p. 13.

onderdrukking'? Het lijkt de initiatiefnemers vooral te gaan om vormen van strafbare indoctrinatie. Waar indoctrinatie op zichzelf al wordt gekenmerkt door verschillende onderdelen (zoals de aard en ernst van het overbrengen van het gedachtengoed door de "indoctrinant", de ontvankelijkheid van de persoon die wordt geïndoctrineerd voor beïnvloeding, de gevolgen die de indoctrinatie heeft voor de geïndoctrineerde, zowel feitelijk als in diens gevoelsleven), die gepaard gaan met een glijdende schaal, is dat des te ingewikkelder te bepalen met strafbare indoctrinatie. Waar wordt de grens bereikt en waar wordt overgegaan tot de verweten conversiehandelingen die als strafbaar moet worden aangemerkt? Is het enkel indringend overbrengen van bepaald gedachtengoed voldoende voor strafbaarheid, of moet ook blijken dat dit bepaalde nadelige gevolgen teweeg heeft gebracht bij de geïndoctrineerde?

Is bijvoorbeeld al sprake van strafbaar gedrag als, onder leiding van een voorganger, een aantal leden van een geloofsgemeenschap bij elkaar komt en samen met de minderjarige persoon die het aangaat op diens verzoek eenmalig bidt opdat deze persoon kracht mag krijgen om weerstand te bieden tegen de aanvechtingen die voortkomen uit zijn seksuele gerichtheid? Zo nee, wanneer dan wel? Als er frequenter gebeden wordt? Als in het gebed ook wordt aangegeven dat homoseksualiteit in strijd is met de Bijbel? Als de persoon die het aangaat niet heeft verzocht dat er voor hem gebeden wordt?

De Raad adviseert in de MvT nadere inkleuring en afbakening te verschaffen aan 'handelingen die ertoe strekken de seksuele gerichtheid of genderidentiteit te veranderen of te onderdrukken' en daarmee de ondergrens van strafbaarheid nader te duiden.

In dit verband kan ook worden opgemerkt dat, volgens de MvT op p. 9, degene die de conversiehandelingen (dus ook de op onderdrukking gerichte handelingen) verricht in principe geen succesvol beroep kan doen op de vrijheid van godsdienst omdat de grenzen van het belijden van de eigen godsdienst en het uitvoering geven daaraan zijn gepasseerd. Conversiehandelingen behoren, volgens de MvT op p. 10, niet tot de kern van de godsdienstvrijheid, hooguit tot de periferie daarvan. Deze opmerkingen veronderstellen dat er een overgang is tussen handelingen die tot de kern van de vrijheid van godsdienst kunnen worden gerekend, waarbij de grenzen van de godsdienstvrijheid niet zijn gepasseerd, en conversiehandelingen. Ook hier is onduidelijk waar deze grens ligt. De Raad beveelt aan de MvT ook op dit punt te verduidelijken.

'Uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht'
Het tweede lid van het voorgestelde artikel 285fa Sr luidt als volgt:
"Met dezelfde straf wordt gestraft hij die het in het eerste lid omschreven feit begaat ten aanzien van een meerderjarige persoon door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht."

Het is niet meteen helder hoe dit moet worden uitgelegd. In de MvT op p. 17 en 18, waar wordt ingegaan op de vraag waarom de strafbaarstelling van "dwang" niet afdoende is, worden voorbeelden gegeven die volgens de initiatiefnemers niet onder dwang vallen, maar wel onder de nieuwe bepaling zouden moeten vallen. Bij de voorbeelden die hier worden genoemd, "het dreigen met een verzonnen aanklacht of openbaarmaking van een zakelijk computerbestand" is niet direct duidelijk dat daaruit een overwicht voortvloeit: in de toelichting staat ook dat het gaat om voorbeelden van manipulatie of een verkeerde voorstelling van zaken.

In het algemeen deel van de MvT is aangegeven dat dit tweede lid er is, omdat een tweede categorie slachtoffers naast minderjarigen moet worden beschermd, te weten kwetsbare meerderjarigen. De Raad vraagt zich af of dat met de huidige formulering van het tweede lid wordt bereikt. 'Misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht' is niet in alle gevallen hetzelfde als 'misbruik van de kwetsbare positie van het slachtoffer'. Deze bepaling zal vaak leiden tot bescherming van kwetsbare slachtoffers, maar niet altijd. Daarnaast kan ook bij niet kwetsbare slachtoffers aan deze bepaling worden voldaan. De Raad adviseert hier in de MvT nader aandacht aan te besteden.[3]

Verhouding tot het bestaand strafrechtelijk instrumentarium
Bij de bespreking van de strafbaarstelling van "dwang" (MvT, p. 18 MvT) wordt artikel 284 Sr mogelijk tekortgedaan. Er wordt gesteld dat het bestanddeel 'dwingt' in combinatie met 'een andere feitelijkheid' niet te ruim moet worden opgevat, maar mogelijk is daar wel ruimte voor een brede interpretatie. In de alinea daarvoor wordt opgemerkt dat het artikel laatstelijk is gewijzigd voor mogelijkheden van aanpak van huwelijksdrang, polygamie en vrouwelijke genitale verminking. Daaruit blijkt dat de wetgever juist hier mogelijkheden ziet voor wijziging en verruiming als hetgeen zich in de maatschappij afspeelt daarom vraagt. De Raad adviseert in de MvT nader toe te lichten waarom niet is aangesloten bij artikel 284 Sr en waarin precies het onderscheid ligt tussen art. 284 Sr en de voorgestelde bepaling.

Opzet
Uit het eerste lid van het voorgestelde artikel 285ba Sr en de MvT op p. 26, blijkt dat voorwaardelijk opzet niet voldoende is voor de strafrechtelijke gedraging, vol opzet lijkt vereist. Bij veel strafrechtelijke bepalingen blijkt vol of boos opzet in de praktijk soms de nodige bewijsproblemen te geven. Hieraan wordt in de MvT, anders dan een enkele zin op p. 12, geen aandacht besteed. De Raad beveelt aan om hier in de MvT meer aandacht aan te geven, vooral ook om teleurstellingen bij slachtoffers in geval van strafrechtelijk vervolging te voorkomen.

Situaties binnen de privésfeer
In de MvT onder 2.1.2 op p. 4 staat als voorbeeld van de minder beroepsmatige vorm van conversiehandelingen: 'gesprekken tussen de jongeren en een senior lid van de (eigen religieuze) gemeenschap'. Bij de artikelsgewijze toelichting wordt in de MvT op p. 27 gesteld dat gedragingen die zich uitsluitend in de privésfeer afspelen buiten de strafbaarstelling vallen. Het wordt dan complex als een senior lid van de geloofsgemeenschap (formeel) geen ambt of functie binnen die gemeenschap heeft, maar wel invloedrijk is en bijvoorbeeld familie is of als vriend of bekende van de familie vaak over de vloer komt en in dat verband de gesprekken met de jongere voert. De Raad beveelt aan hier in de MvT aandacht aan te besteden.

[3] Vgl. ook de andere formulering van de Maltese strafbaarstelling zoals uiteengezet in de MvT.

de Rechtspraak

Raad voor de rechtspraak

WERKLAST

De Raad voorziet geen substantiële gevolgen voor de werklast.

CONCLUSIE

De Raad voor de rechtspraak onderkent het belang van het Wetsvoorstel. De Raad heeft geen zwaarwegende bezwaren tegen het Wetsvoorstel, maar geeft de initiatiefnemers in overweging om het Wetsvoorstel op de in dit advies genoemde onderdelen te verduidelijken en aan te passen.

TOT SLOT

Indien na het uitbrengen van dit advies het Wetsvoorstel op belangrijke onderdelen wordt gewijzigd of indien uit nadere uitvoeringsregelgeving belangrijke werklastgevolgen voortvloeien, dan wordt de Raad graag in de gelegenheid gesteld daarover aanvullend te adviseren. Met het oog op de voorbereiding van de gerechten op de invoering van het Wetsvoorstel, stelt de Raad er prijs op als hij geïnformeerd wordt over de indiening van het Wetsvoorstel bij de Tweede en de Eerste Kamer en de plaatsing van de definitieve wetstekst in het *Staatsblad*. Ook eventuele nadere regelgeving volgend op dit Wetsvoorstel met gevolgen voor de rechtspleging valt binnen het adviesrecht van de Raad. Voor zover van toepassing, ontvangt de Raad graag een adviesaanvraag voor deze nadere regelgeving.

Hoogachtend,

H.C. Naves
Voorzitter Raad voor de rechtspraak

de Rechtspraak

Raad voor de rechtspraak

BIJLAGE: WETSTECHNISCH EN REDACTIONEEL COMMENTAAR

Op p.14: “geslachtsveranderde” vervangen door “geslachtsverandering”

De MvT bevat enkele overtollige woorden, zoals ‘binnen’ bovenaan p. 3, ‘het’ halverwege p. 8 en ‘aan’ halverwege p. 10.